

ผลงานข้อมูลด้านวัฒนธรรม

อ่านชีวิต นายเชื้อ สนั่นเมือง (เพชรบูรณ์)

(พ.ศ.๒๔๔๙-๒๕๓๓)

รศ.ดร.จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ*

ผู้เขียนสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมายาวนานนับ ๒๐ ปี นอกจากกิจกรรมการเรียนการสอนแล้ว ผู้เขียนยังมึงานวิจัยเกี่ยวกับท้องถิ่นด้านต่างๆ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวเมืองเหนือตอนล่างอันประกอบไปด้วย จังหวัดทั้ง ๔ คือ พิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ ตาก กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์ อุทัยธานี และเพชรบูรณ์

หนึ่งในกิจกรรมอันหลากหลายได้แก่โครงการท้องถิ่นศึกษา ซึ่งผู้เขียนเริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๔ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา บุคคลสำคัญ และอื่นๆ ของจังหวัดทั้ง ๔ โดยเฉพาะข้อมูลจากเอกสารท้องถิ่น ผลงานสำคัญของโครงการ คือการจัดพิมพ์เผยแพร่บันทึกของคนท้องถิ่น เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๒

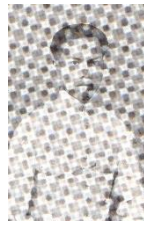
จากการเก็บรวบรวมเอกสารท้องถิ่นของจังหวัดทั้ง ๔ ผู้เขียนได้มีโอกาสอ่านเอกสารสำคัญ คือ บรรดาหนังสืองานศพบุคคลสำคัญของแต่ละจังหวัดจำนวนมาก หนังสือประเภทนี้มีลักษณะเป็นบันทึกส่วนตัว เขียนโดยผู้วายชนม์เอง หรืออาจเป็นชีวประวัติที่เขียนโดยลูกหลานผู้เกี่ยวข้อง

เอกสารดังกล่าวนี้มีประโยชน์อย่างมาก สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมไทยในระดับปัจเจกบุคคล เราสามารถมองเห็นวิถีคิด ระบบคุณค่า การให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ ของเจ้าของบันทึกในระดับสังคม เราได้เห็นภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของยุคสมัยที่ท่านเหล่านั้นมีชีวิตอยู่ นับเป็นการเติมเต็มให้ชีวิตแก่ภาพที่ได้จากบันทึกของทางราชการ ด้วยปรากฏในบันทึกของหลวงนรตลรักษา ขุนเพ่ง ลิมปะพันธุ์ และนายเชื้อ สนั่นเมือง เป็นต้น

เนื่องจากบทความของผู้เขียนตีพิมพ์ในวารสารของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผู้เขียนจึงคัดเลือกเรื่องของนายเชื้อ สนั่นเมือง แห่งเพชรบูรณ์มาทำการศึกษา ข้อมูลทั้งหมดนำมาจากบันทึกของพ่อ ซึ่งเป็นอัตประวัติของท่าน ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พ.ศ.๒๕๓๔ ตีพิมพ์ซ้ำในบันทึกของคนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ โดยได้รับ

* รศ.ดร.จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

อนุญาตจากทางครอบครัว(รศ.พรรณี เหมือนวงศ์) ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณซ้ำอีกครั้ง และ
สำหรับงานเขียนนี้ หากมีข้อบกพร่องใดๆ ก็ขอภัยต่อทางครอบครัวไว้ ณ ที่นี้

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเชื้อ สนั่นเมือง ได้กล่าวสรุปประวัติของท่าน
ไว้ว่า เป็นชีวิตที่น่าสนใจมาก คำกล่าวที่มีได้เกินจริงเลย เมื่ออ่านชีวิตของท่านอย่างละเอียดทั้งที่มีผู้
กล่าวถึง และรวมทั้งที่ท่านเขียนไว้ด้วยตน

ชีวิตของคนคนหนึ่งที่มีได้เกิดในตระกูลสูงส่ง ฟันฝ่าอุปสรรคชีวิตมาได้ด้วยคุณธรรมแห่งตน
อุปการะเลี้ยงดูครอบครัวขนาดใหญ่ได้อย่างดี เป็นทั้งครู นักบริหาร นักการเมือง ผ่านเหตุการณ์
สำคัญของบ้านเมืองทั้งการปฏิวัติ รัฐประหาร สงครามและความขัดแย้ง ตลอดจนยุคโชติช่วง
ซาวาล เจริญวัยมาครบ ๘๔ ปี ชีวิตของเขาย่อมไม่ธรรมดาจริงๆ

ครอบครัว

หากเปรียบเทียบกับชาวชนบทโดยทั่วๆ ไป นายเชื้อ สนั่นเมืองถือกำเนิดมาในตระกูลชน
ชั้นนำของอำเภอบัวชุม (ขึ้นกับเพชรบูรณ์ในเวลานั้น ปัจจุบันขึ้นอยู่กับอำเภอชัยบาดาล ลพบุรี)
บิดามารดาของท่านมาจากชนชั้นปกครองระดับเจ้าเมือง หากแต่ชีวิตผันแปร เมื่อบิดาป่วยต้อง
ลาออกจากราชการ และถึงแก่กรรมในเวลาต่อมา

ท่านเล่าไว้เกี่ยวกับความลำบากของมารดาที่ต้องเลี้ยงดูบุตร-ธิดา ๖ ชีวิต โดยลำพัง แต่สิ่ง
ที่ทำให้ครอบครัวดำเนินชีวิตต่อไปได้คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่พี่น้อง พี่สาว พี่ชาย ช่วยแม่
ทำนา ตัวท่านได้รับการอุปการะจากพี่ชายคนโตด้านการศึกษาทำให้ต้องจากครอบครัวที่วิเชียรบุรี
มาอยู่ ณ ตัวเมืองเพชรบูรณ์อันเป็นสถานที่ทำงานของพี่ชายคนโต การช่วยเหลือเกื้อกูลในหมู่ญาติ
โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา นับเป็นคุณธรรมที่เราเห็นอยู่ได้โดยทั่วไปในครอบครัวไทย

เมื่อท่านเจริญวัย จบการศึกษา และสร้างครอบครัวของตนเอง ผู้เขียนคิดว่าท่านคงได้รับ
ความประทับใจส่วนหนึ่งจากมารดาของท่าน คือการแสวงหาผู้หญิงเก่งและแกร่งที่สามารถดูแล
ครอบครัวได้ไม่แพ้ชาย คงเห็นได้จากคู่มือชีวิตของท่านมีพื้นฐานมาจากตระกูลดี มีการศึกษาร่วมสร้าง
ครอบครัวขนาดใหญ่กับท่าน ที่ให้วัดจากจำนวน บุตรชาย ๔ คน ธิดา ๗ คน การดูแล
ครอบครัวที่ใหญ่ขนาดนี้ หากฝ่ายมารดามีได้เก่งและแกร่งจริง คงไม่สามารถนำพาสมาชิกใน

ครอบครัวทุกคนไปสู่การเป็นคนที่มีคุณภาพโดยเฉพาะด้านการศึกษา รวมทั้งการดูแลครอบครัว ในช่วงระยะเวลาที่หัวหน้าครอบครัวต้องจากไปไกลด้วยภาระหน้าที่การงาน

เนื่องจากผู้เขียนยังไม่มีโอกาสได้ข้อมูลเกี่ยวกับคู่ชีวิตของท่านจากทางอื่น นอกจากที่ระบุไว้ในหนังสือของท่าน จากข้อมูลที่มีอยู่ทำให้ทราบว่าท่านสมรสกับธิดาของผู้ที่มีตระกูลทัดเทียมกับท่าน นางสาววิเชียร สินธุโกมล เป็นธิดาของขุนรักษัรตนากร (เต๋ สินธุโกมล สรรพกร จังหวัดหล่มสัก) (ขณะนี้อำเภอลหล่มสัก เพชรบูรณ์) เข้าใจว่าภรรยาของท่านคงมาจากครอบครัวที่มีฐานะมั่นคง เธอได้รับการศึกษา และประกอบอาชีพเป็นครู

นับตั้งแต่เริ่มต้นชีวิตสมรส เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๒ ระหว่างเวลา พ.ศ.๒๔๗๓-๒๔๙๘ ทั้งคู่มีบุตร-ธิดา รวม ๑๑ คน ใคร่ขอระบุนามพร้อมวุฒิการศึกษา เพื่อยืนยันว่าทั้งคู่ได้ช่วยกันอบรมเลี้ยงดูลูกๆ ให้เป็นคนมีคุณภาพของสังคมจริงๆ

๑. นายประทุม สนั่นเมือง	ประกอบอาชีพอิสระ
๒. ด.ช.ปรีชา สนั่นเมือง	ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๓ ขวบ
๓. นางสาวชดา พานิชกุล	ค.บ. อาจารย์โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง
๔. นางสาวดุติ บุญญพันธุ์	ป.ม.กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนวัดสังเวช
๕. นางฉวีวรรณ วรเพียร	ค.บ. (จุฬาฯ) อาจารย์โรงเรียนมัธยมวัดบึง

ทองหลาง

๖. รองศาสตราจารย์พรณี เหมือนวงศ์	วท.บ.พยาบาลสาธารณสุขมหาวิทยาลัย
๗. นางศรีสมร ยอทซ์	กศ.บ.M.Ed (Copenhagen) เจ้าหน้าที่ธนาคาร

Den Danske Bank, Denmark

๘. ร.ต.ท. พรชัย สนั่นเมือง	วศ.บ. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนคร

เหนือนักบินการบินไทย

๙. นายสมชาย สนั่นเมือง	วิศวกรรมสำรวจ บธ.บ. มหาวิทยาลัยสุโขทัย

ธรรมธราชกองวางแผนโครงการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

๑๐. รองศาสตราจารย์ทันตแพทย์หญิง กอบกาญจน์ ทองประสม วท.บ. (จุฬาฯ) (เกียรตินิยม) ทบ.(เกียรตินิยม) Master of Science (Oral Medicine) University of London อาจารย์ภาควิชาเวชศาสตร์ช่องปาก คณะทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๑. น.ส.รจนา สนั่นเมือง บริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ศศ.บ. (สังคมวิทยา มนุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ยังมีข้อมูลบางประการที่ระบุถึงคุณสมบัติของคู่ชีวิต นอกจากความเป็นครู แม่บ้าน แล้ว ภรรยาของท่านยังมีความสามารถพิเศษอีกหลายด้าน เช่น เป็นช่างทอผ้าเพื่อนำผ้ามาตัดเย็บให้แก่ลูกๆ เป็นช่างทำขนมให้ลูกนำไปขาย เป็นแม่ค้าซื้อ-ขายสินค้าอุปโภค-บริโภค โดยเฉพาะในช่วง

ระยะเวลายากลำบากของครอบครัว ระหว่างการเดินทางไปทำหน้าที่ศึกษาธิการ ของจังหวัดลานซ้าง[†] พ.ศ.๒๔๘๖ นอกจากนี้เธอยังทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวดูแลลูกๆ เพียงลำพังที่ลานซ้าง ระหว่างที่หัวหน้าครอบครัวเดินทางไปทำหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.๒๔๘๙

นับว่าน่าเสียดายที่ผู้เขียนรู้ข้อมูลน้อยมาก หากสมาชิกครอบครัวผู้ใดมีโอกาสได้อ่านบทความนี้ และจะกรุณากล่าวข้อมูลเกี่ยวกับภรรยาของนายเชื้อ สนั่นเมือง มาให้แก่ผู้เขียนก็จะเป็นพระคุณยิ่ง ผู้เขียนคาดเดาไว้ว่าข้อมูลทางฝ่ายภรรยาคงช่วยสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า “เบื้องหลังความสำเร็จของบุรุษ ครึ่งหนึ่งมาจากสตรีผู้อยู่เคียงกาย”

การศึกษา

นายเชื้อ สนั่นเมือง นับว่าโชคดียี่สิบที่เกิดมาในครอบครัวที่เห็นความสำคัญของการศึกษา พี่ชายของท่านก็ได้เล่าเรียนจนถึงระดับเข้ารับราชการ เป็นเสมียนทั้ง ๒ คน ตัวท่านเองเจริญวัยในช่วงที่บิดาถึงแก่กรรมไปแล้วแต่ด้วยการสนับสนุนของครอบครัว ท่านก็ได้รับการศึกษาไปตามระบบ โดยศึกษาระดับประถมศึกษา-มัธยม ที่เพชรบูรณ์ และเดินทางมาศึกษา ณ โรงเรียนประจำมณฑลพิษณุโลก จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ พ.ศ.๒๔๖๗

ต่อมาท่านสามารถสอบประโยคครูมูล นับเป็นจุดเริ่มต้นของการรับราชการครูครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๗ ณ โรงเรียนประจำมณฑลพิษณุโลก ดังจะได้กล่าวรายละเอียดในหัวข้อการทำงานต่อไป

ชีวิตด้านการศึกษาของนายเชื้อ สนั่นเมือง สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของครอบครัวไทยหลายประการ

ประการแรก ครอบครัวเกษตรกรโดยทั่วไปต้องพึ่งแรงงานสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก แต่ก็ไม่เปิดโอกาสแก่ลูกชายที่เรียนเก่งหัดดี ใฝ่ใจด้านการศึกษาเล่าเรียน การที่ครอบครัวไทยมีแนวปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้ช่างเผือกมีโอกาสปรากฏตัวในสังคมไทย นายเชื้อมิได้อ้อวดตัวเองว่าเรียนเก่งหัดดี แต่จากการที่ท่านสอบประโยคครูประถม ที่ผู้สอบต้องสมัครสอบวิชาชุดตามเกณฑ์ที่กำหนดได้เป็นที่ ๑ ของประเทศ และได้รับรางวัลจากกระทรวงศึกษาธิการเป่าเงิน ๖๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ สนับสนุนข้อสังเกตประการแรกของผู้เขียน

[†]จังหวัดลานซ้าง ประกอบด้วยอำเภอทั้ง ๕ คือ อุดมเดชจรัส แก่นท้าว สมนบุรี เชียงแมน หาญสงคราม ตั้งอยู่ ณ บริเวณฝั่งขวา แม่น้ำโขง ในอดีตเป็นดินแดนในปกครองของไทย จนกระทั่งเสียให้แก่ฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ ๕ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไทยได้ดินแดนส่วนนี้กลับคืนมา โดยมีญี่ปุ่นเป็นผู้ไกล่เกลี่ย กรณีพิพาทดินแดนอินโดจีนระหว่างไทย-ฝรั่งเศส หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง ไทยในฐานะพันธมิตรของญี่ปุ่นผู้พ่ายแพ้สงคราม จึงต้องส่งมอบดินแดนดังกล่าวให้แก่ฝรั่งเศส เมื่อฝรั่งเศสให้เอกราชแก่ลาวดินแดนดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งของลาว

ประการต่อไป ในยุคที่ความเจริญทางการศึกษายังกระจุกตัวอยู่ ณ บริเวณศูนย์กลาง ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าด้านนี้ย่อมพาตนเองมาสู่จุดที่ตนตั้งความหวังไว้ด้วยการเข้าระบบอุปถัมภ์ของพี่น้อง ญาติมิตร ดังที่นายเชื้อได้เล่าไว้เกี่ยวกับการจากบ้านที่วีเชียรบุรี มาอาศัยอยู่กับพี่ชายที่ตัวเมืองเพชรบูรณ์ เพื่อเรียนหนังสือ ผู้เขียนรู้สึกประทับใจในข้อเขียนตรงนี้ จึงขอคัดลอกมาตรงๆ

“การอยู่กับพี่ชายใหญ่ ๖ ปี นับว่ามีความสุข

ถึงแม้พี่จะเป็นคนเข้มงวดกวดขัน

แต่ก็มีความรักปรารถนาดีให้ตัวในทางดีงาม

ทั้งความประพฤติและการเล่าเรียน

พ่อต้องช่วยทำงานบ้าน นับแต่หาคืน

จากลำน้ำป่าสักมาใช้สอย ฤดูหนาวต้องช่วยปลูกผัก

หอม กระเทียม และตักน้ำมารดผักตลอดฤดู

บางครั้งต้องออกไป ตกเบ็ด ลงเบ็ด หาปลามาช่วยครอบครัว

เพราะพี่มีเงินเดือนน้อย”

และเมื่อเดินทางไปสู่พิษณุโลกเพื่อเรียนต่อโรงเรียนประจำมณฑล ท่านก็ได้รับการอุปการะจากบรรดาญาติมิตรที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ประจำมณฑลหลายท่าน แนวปฏิบัติที่ผู้ใหญ่ให้ความอุปการะแก่เด็กต่างจังหวัดมาพักอาศัย เพื่อการศึกษาเล่าเรียน ยังมีอยู่ให้เห็น แม้ในสังคมปัจจุบันด้วยโอกาสเช่นนี้ เราจึงได้เห็นคนสำคัญในสังคมหลากหลายอาชีพ ล้วนมีผู้อุปการะเกื้อกูลในระยะเริ่มต้นของชีวิตโดยเฉพาะด้านการศึกษา ดังกรณีของ นายชวน หลีกภัย อดีตนายกรัฐมนตรี เดินทางมาจากจังหวัดตรัง มาพักอาศัย ณ วัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เพื่อการศึกษาเล่าเรียน

ประการสุดท้าย ครอบครัวไทยส่งเสริมแนวปฏิบัติ “ส่งต่อ” หรืออาจเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Pay it forward” เมื่อครอบครัวเสียสละส่งเสียให้ได้เป็นหลักแล้ว พี่ก็ช่วยส่งเสียอุปการะน้องต่อ และส่งต่อๆ กัน ดังเช่นนายเชื้อ ได้เล่าไว้ว่าเมื่อเป็นครูแล้ว ก็นำน้องชายคนเล็กมาอยู่ด้วยที่พิษณุโลก เพื่อสนับสนุนให้เรียนต่อ นี่ก็เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันอยู่ในครอบครัวไทย

การงาน-อาชีพ

ครู

ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่าท่านเริ่มรับราชการครั้งแรกในตำแหน่งครู เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๖๗ ณ โรงเรียนประจำมณฑลพิษณุโลก ท่านเจริญก้าวหน้าในอาชีพนี้โดยลำดับ หลังจากสอบไล่ได้ประโยคครูประถมปีที่ ๑ ของประเทศ พ.ศ.๒๔๗๐ เข้าใจว่ามีส่วนส่งเสริมให้ท่านไปเป็นครูใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดเพชรบูรณ์ พ.ศ.๒๔๗๒ อันเป็นช่วงเวลาที่ท่านได้พบกับคู่ชีวิตของท่าน

ชีวิตครูของท่านเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งครูใหญ่มาโดยตลอดเข้าใจว่าส่วนหนึ่งมาจากความรู้ความสามารถทางด้านสติปัญญา เช่นการสอบชุดประโยคครูมัธยม (ป.ม.) ได้สำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว และอีกส่วนนั้นมาจากคุณธรรมประจำตน ส่วนความขยันหมั่นเพียร ทุ่มเทให้กับงาน ดังเช่นท่านเล่าไว้ว่าช่วงระยะเวลาที่มีความสุขที่สุด คือ การทำงานเป็นครูใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดหล่มสัก ระหว่าง พ.ศ.๒๔๗๕-๒๔๘๓

ศึกษาธิการจังหวัด (ในเวลานั้นเรียกว่า ธรรมการจังหวัด)

ชีวิตการทำงานเปลี่ยนแปลงไปอีกเมื่อท่านสมัครสอบคัดเลือกเป็นธรรมการจังหวัดได้เป็นที่ ๒ ของผู้เข้าสอบทั้งหมด ได้รับแต่งตั้งเป็นธรรมการจังหวัดเลย เมื่อ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๔

จากผู้บริหารโรงเรียนกลายมาเป็นผู้บริหารการศึกษาขนาดใหญ่ท่านเล่าไว้ว่าได้มีผลงานสำคัญหลายเรื่อง เช่นอบรมส่งเสริมขวัญกำลังใจแก่บรรดาครูใหญ่ ในช่วงเวลายากลำบากเนื่องจากประเทศอยู่ในภาวะสงคราม ระงับการลาออกของครู เนื่องจากภาวะต้นทองในขณะที่ครูลาออกเป็นจำนวนมาก เพื่อไปกว้านซื้อทองจากชาวบ้าน เพื่อนำไปขายต่อ เช่นรับซื้อ ๒๕-๓๐ บาท นำไปขาย ๖๐ บาท เมื่อเปรียบเทียบกับเงินเดือนครู ๑๒-๑๖ บาท ทำให้เกิดการขาดแคลนครู ท่านแก้ไขปัญหาโดยการออกคำสั่งห้ามการลาออกก่อนได้รับอนุญาต มิฉะนั้นจะถูกไล่ออกความเดือดร้อนทำให้แก้ไขสถานการณ์ไกลหหลังนี้ไปได้ นอกจากนี้ท่านยังเล่าถึงผลงานการจัดตั้งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ การส่งเสริมการศึกษา หากดูตามผลงานแล้วจะเห็นได้ว่าท่านขยันทำงาน

จากจังหวัดเลยท่านได้รับแต่งตั้งไปเป็นธรรมการจังหวัดลานช้างดังที่เคยกล่าวมาแล้ว ท่านบันทึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับความยากลำบากของการเดินทางจากเลยไปลานช้าง ชีวิตการทำงานที่ยากลำบากของดินแดนที่ห่างไกลความเจริญแถมยังอุดมไปด้วยมลายูเร่ร่อน

ช่วงเวลาการทำงานที่ลานช้าง พ.ศ.๒๔๘๖-๒๔๘๘ เข้าใจว่าท่านบริหารงานไปตามสภาพมากกว่าการริเริ่มงานใหม่ดังที่เคยทำมา เนื่องจากความขาดแคลนทางด้านต่างๆ ดังนั้นข้อมูลที่ท่านบันทึกไว้จึงเต็มไปด้วย เรื่องของสภาพบ้านเรือน ผู้คน ภูมิประเทศ การเดินทางไปตรวจราชการยังอำเภอต่างๆ ของลานช้าง นับเป็นการให้ภาพชีวิตของสังคมท้องถิ่นแห่งดินแดนลานช้างที่ผู้เขียนยังไม่เคยพบว่ามีผู้ใดบันทึกได้อย่างละเอียดเช่นนี้

นักการเมือง

จากชีวิตครูมาสู่นักบริหารการศึกษา ชีวิตก็พลิกผันอีกครั้ง เมื่อท่านได้รับการชักชวนให้เข้าสู่วิถีการเมือง ท่านเล่าไว้ว่าเหตุผลที่ตัดสินใจลาออกจากราชการ สมัครผู้แทน เนื่องจากเป็นช่องทางที่จะพาครอบครัวไปจากลานช้าง ดินแดนแห่งความห่างไกลและอดอยาก ทางราชการก็ได้พิจารณาที่จะโยกย้ายให้

ท่านได้รับเลือกเป็นส.ส.เพชรบูรณ์ และได้รับแต่งตั้งเป็นเลขาธิการมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ แต่นับว่าน่าเสียดายที่การเป็นเลขาธิการรัฐมนตรีของท่านสั้นมาก เมื่อรัฐบาล

นายควง อภัยวงศ์ แพ้โหวตในสภา ทำให้ต้องลาออก แต่สภาพการเป็นส.ส.ยังคงดำรงอยู่ จนกระทั่งเกิดรัฐประหาร เมื่อ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๐ รวมระยะเวลาที่ท่านเป็นผู้แทน ๑ ปี ๙ เดือน ๑๔ วัน

**จากบันทึกของท่าน ผู้เขียนมีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการเป็นผู้แทนราษฎรในเวลานั้น จึงอยากจะระบุไว้ ณ ที่นี้

ประการแรก การเป็นผู้แทนในเวลาหากมี “เสียงดี” ย่อมเป็นอันหวังว่าจะได้รับเลือก ต่างจากยุคสมัยหลังที่เสียงดีอาจจะไม่เกี่ยวกับการได้คะแนนดี เพราะมีปัจจัยแทรกซ้อน นายเชื้อระบุ่ว่าหมดเงินไปประมาณ ๔-๕ พันบาท และ “ประชาชนไม่ได้เรียกร้องอะไรเลย” ท่านเพียงแต่ไปปรากฏตัว เยี่ยมเยียนและกล่าวปราศรัย ช่างเป็นการเลือกผู้แทนที่เรียบง่าย และไม่สิ้นเปลือง

ประการต่อไป ส.ส. เวลานั้นมีอิสระในการโหวตตามเจตจำนงของตนในสภา ความเป็นอิสระเช่นนี้คงหาได้ยากขึ้นเรื่อยๆ ในยุคต่อมา

ประการสุดท้าย ท่านบ่นไว้ในบันทึกว่า การออกไปเยี่ยมประชาชน หลังจากปิดสมัยประชุม บางครั้งมีความรู้สึกคล้ายเป็นลูกหนี้รายใหญ่ ยิ่งออกไปบ่อยๆ เศรษฐกิจในครอบครัวก็ยิ่งแย่ด้วยเหตุผลเช่นนี้ กระมัง ผู้แทนไทยยุคสมัยจึงมีวิธีแก้ไขที่ทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวไม่แย่ แถมมีแต่เฟื่องฟู

ภายหลังสิ้นสุดบทบาททางการเมือง ท่านกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๐

จากนั้นท่านก็เจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการมาโดยลำดับจากข้าราชการชั้นเอก ดำรงตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดใหญ่ๆ เช่น อุบลราชธานี นครราชสีมา จนกระทั่งได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าราชการชั้นพิเศษ ตำแหน่งสุดท้ายก่อนการเกษียณอายุราชการ พ.ศ.๒๕๖๐ คือ ผู้ตรวจราชการกระทรวง

ช่วงชีวิตของการทำงานจากครูชั้นผู้น้อย จนเลื่อนเป็นผู้บริหารกระทรวงชั้นพิเศษ เรียกได้ว่าท่านทำงานเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับด้วยสติปัญญา ความสามารถ และคุณธรรมส่วนตัว

แม้ภายหลังหมดหน้าที่ในส่วนราชการแล้ว ท่านยังมีงานอื่นๆ เช่นการเป็นกรรมการของคุรุสภา แสดงให้เห็นถึงการยอมรับจากสังคมว่าเสียดายที่บันทึกของท่านจบลงด้วยเหตุการณ์ในชีวิตช่วงเวลาประมาณ พ.ศ.๒๕๐๐ ก่อนการเกษียณอายุราชการประมาณ ๑๐ ปี และก่อนการถึงแก่กรรมของท่านกว่า ๓๐ ปี หากท่านสุขภาพแข็งแรง สามารถบันทึกเหตุการณ์ต่างๆไว้ได้ เราคงมีข้อมูลดีๆ น่าสนใจเกี่ยวกับท่าน ครอบครัว และบ้านเมือง ที่น่าสนใจอีกมาก

ผู้เขียนขอจบบทความนี้โดยนำข้อเขียนของนักการศึกษาสำคัญ ๒ คน ของเมืองไทย ที่เขียนถึงไว้ในหนังสืออนุสรณ์ฯ มาเสนอต่อผู้อ่าน เพื่อให้ท่านเข้าใจความเป็นคนสนั่นเมือง ของท่าน

“ท่านศึกษาเชื่อเป็นคนซื่อสัตย์ เป็นคนรักงาน เป็นคนกตัญญู
ท่านมักจะพูดถึงครูอาจารย์และผู้บังคับบัญชาเก่าๆ ที่อบรม
สั่งสอนท่านมา แม้ขณะนั้นท่านเป็นศึกษาธิการจังหวัด เป็นผู้บริหาร
แต่ผมก็คิดว่าท่านทำหน้าที่ “ครู” ไปพร้อมๆ กัน
ท่านจะสอนผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคน ทุกครั้งที่มีโอกาส
ท่านสอนพวกเราอย่างไร ท่านมักจะปฏิบัติอย่างนั้น
ท่านศึกษาเชื่อ สนั่นเมือง นั้นจึงเป็นบุญนียบุคคลโดยแท้”
ดร.จันทร์ ชุ่มเมืองปัก

หน่วยแล้ว
แล้ว คุณเชื่อยังสนใจ
วิชาการนั้นปรากฏว่า
อย่างเต็มภาคภูมิ
ละม่อม
ภูมิภาค
ได้อย่างราบรื่น
ได้อย่างแนบเนียน”

“คุณเชื่อเป็นคนขยัน นอกจากจะทำงานในหน้าที่ให้ได้ผลเต็มเม็ดเต็ม
ท่านยังทุ่มเทให้แก่กิจกรรมลูกเสือ แม้แต่จะพ้นจากหน้าที่ทางราชการไป
และเข้าร่วมในกิจกรรมลูกเสือเป็นบางครั้งบางคราว สำหรับงานทาง
คุณเชื่อหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ถึงแม้จะเป็นคนรุ่นเก่า
คุณเชื่อก็มีความรู้ และความคิดทันสมัยสามารถร่วมงานทางวิชาการได้
เมื่อย้อนหลังถึงอดีตที่ผ่านมา ผมซาบซึ้งถึงผลงานที่คนรุ่นคุณเชื่อ
ได้ทำไว้ให้แก่ระบบการศึกษา โดยเฉพาะตัวคุณเชื่อเอง
ก็ได้มีส่วนในการผสมผสานความคิดเก่ากับความคิดใหม่ได้อย่างละมุน
คุณเชื่อมีส่วนในการประคับประคองให้ความเปลี่ยนแปลงขยายไปสู่
ได้อย่างราบรื่น ถึงแม้จะมีความขัดแย้งกันบ้าง ท่านก็ช่วยขจัดปัดเป่าให้
ได้อย่างแนบเนียน”

ศ.ดร.ก่อ สวัสดิพานิชย์

บรรณานุกรม

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. (บก.) (๒๕๔๒). **บันทึกของคนท้องถิ่น. โครงการท้องถิ่นศึกษา**
มหาวิทยาลัยนเรศวร.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเชื้อ สนั่นเมือง. ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔

รายงานการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง.
โครงการท้องถิ่นศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร พ.ศ.๒๕๓๘-๒๕๔๐

สวดคฤหัสถ์ หรือสวดพระมาลัย
บ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

นายจิรวัฒน์ รัตนเทพปัญญากุล
ครูวิทยฐานะครูชำนาญการ
โรงเรียนอนุบาลเขาค้อ(เจริญทองนิ่มวิทยา)

สมัยก่อนเมื่อทราบว่ามีคนป่วย อาการหนัก เป็นตายเท่ากันญาติพี่น้อง และผู้คนที่รู้จักในหมู่บ้านก็จะมาทักทายถามข่าวคราว และนอนเป็นเพื่อนเจ้าของบ้านทุกคืน จนกระทั่งเสียชีวิต ในการมานอนเป็นเพื่อนก่อนตายนั้น หมายถึงนอนตอนกลางคืน ตอนกลางวันก็กลับไปทำงานบ้าน งานไร่ งานนา ของตนตามปกติ พอตกเย็นก็มานอนอยู่บ้านคนป่วย ใครมีฟักแพง แดงกวา มะพร้าว ข้าวสาร หอมกระเทียม ฯลฯ ก็จะหอบหิ้วกันมา ทำกินสูกันตั้งแต่คนป่วยใกล้เสียชีวิต เมื่อเสียชีวิตแล้วก็จะปลงศพ หลังจากทำงานศพเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็ยังคงมานอนเป็นเพื่อนกัน เพื่อให้เกิดความอบอุ่น ลูกหลาน ญาติสนิท คลายความเศร้าโศก จนเกือบเป็นปกติ ชาวบ้านจึงจะค่อยๆ ห่างจากการนอนเป็นเพื่อนออกไป ซึ่งนับเวลาตั้งแต่มีคนตาย จนทำการปลงศพเสร็จแล้วมีคนมานอนเป็นเพื่อนอยู่เป็นแรมเดือน ไม่เป็นที่แปลกใจเลยว่า ทำไมชาวบ้านนาตะกุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ถึงอยู่อาศัยกันแบบพี่แบบน้องเพราะความมีน้ำใจของพี่น้องบ้านนาตะกุดในสมัยนั้นงดงามเป็นอย่างมาก

เมื่อมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิตลงจะบำเพ็ญกุศลศพตามประเพณี ซึ่งแต่ละศพจะมีการสวดบำเพ็ญกุศลศพ ๑ – ๒ คืนเท่านั้น เนื่องจากบ้านเมืองยังไม่มีความเจริญวัสดุอุปกรณ์ทางการแพทย์มีไม่มากเหมือนในปัจจุบันสิ่งสามารถจะชะลอการเน่าเปื่อยของศพนั้นยังไม่มี อีกประการหนึ่งความสว่างอาศัยเพียงแสงตะเกียงน้ำมันก๊าดยังไม่มีไฟฟ้าใช้กัน ฉะนั้นเพื่อเป็นการสะดวกต่อการจัดงานศพของแต่ละเจ้าภาพ จึงเก็บศพไว้เพียง ๑ หรือ ๒ คืนเท่านั้น แล้วจัดการเผาศพที่ป่าช้า ชาวบ้านเรียกว่า วัดป่า(บริเวณโรงเรียนบ้านนาตะกุด) การเผาศพแต่ก่อนเผาได้ทุกวันไม่เว้น ไม่มีข้อห้ามแต่ประการใด เพียงแต่ให้นำศพไปเผาก่อนที่ศพจะเน่าและส่งกลิ่นเหม็น เป็นที่น่าเวทนาต่อผู้ตายและผู้มาช่วยงาน

ต่อมาจึงค่อยเริ่มมีข้อกำหนดในการเผาศพมากขึ้น เช่น ห้ามเผาผีวันศุกร์ หรือหากมีผู้ตายวันเสาร์ ห้ามเผาวันอังคาร เป็นต้น ส่วนศพที่ตายผิดไปจากปกติ เช่น ตายจากฟ้าผ่า อุบัติเหตุ หรือเรียกว่าผีตายโหง จะนิมนต์พระไปสวดแล้วฝังศพทันทีไม่ว่าจะเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืนทันที จนเมื่อเวลาผ่านไปมากกว่า ๑ ปี ทางเจ้าภาพจะขุดเอาศพที่หลือแต่โครงกระดูกมาทำการเผาต่อไป ทั้งนี้ ยกเว้นผีเด็กและผีตายทั้งกลม จะไม่มีการขุดขึ้นมาเผา

ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า เมื่อสมัยที่ตนเป็นเด็ก อายุประมาณ ๑๑ – ๑๒ ปี ตอนนั้นยังไม่ออกโรงเรียน(ป. ๔) ได้เห็นการสวดคฤหัสถ์(สวดพระมาลัย) มีทุกบ้านที่มีคนตายโดย ผู้สวดจะเป็นผู้ชายที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วทั้งสิ้น มาร่วมกันสวดในงานศพทุกบ้านหลังจากที่พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมเสร็จเรียบร้อยในแต่ละคืน

เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ตอนนั้นทุกคนยังเป็นเด็กนักเรียนชั้นป.๔ ซึ่งเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดอุทุมพรพนาวาส บ้านวัดโพธิ์ทองบ่าง วัดนอกบ่าง สลับกันโดยมีครูสุไกร จันทร์โท ครูเปรื่อง มีเดช เป็นครูผู้สอน เหตุผลที่เรียนหนังสือวันโน้นบ้างวัดนี้บ้างก็เพราะ สมัยก่อนโรงเรียนหยุดวันโกนวันพระ ยามที่วัดมีงาน เช่น เข้าพรรษา คนถือศีลแปด มานอนค้างวัด หรือยามมีงานเทศกาลต่างๆ ของชุมชนซึ่งจัดในวัดดังกล่าว นักเรียนและครูก็ต้องย้ายสถานที่ที่มีการเรียนการสอนไปวัดที่ว่าง จึงทำให้ต้องย้ายสถานที่เรียนกันอยู่เสมอ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติ

การสวดคฤหัสถ์ในสมัยโน้นเป็นที่นิยมกันแพร่หลาย สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้น มีไฟฟ้า ถนนหนทาง การสัญจรไปมาสะดวกขึ้น การสวดคฤหัสถ์ก็ค่อยๆ คลายความนิยมออกไป การสวดครั้งหลังสุดประมาณ ๑๐ ปีที่แล้ว การสวดคฤหัสถ์ครั้งสุดท้ายคือการสวดศพนายแดง ขำยิ่งเกิด งานนี้มีการเล่นไฟ(โบก) ไฮไล และหมากรุกเข้ามาแทนตั้งแต่นั้นก็ไม่มีการสวดคฤหัสถ์หรือสวดพระมาลัยที่บ้านนาตะกุดอีกเลย จึงมีผ้านวม หมอนหูก และข้าวของเครื่องใช้กันมากมายทุกบ้าน เพราะเหตุผลของการมีเครื่องนอนไว้รับแขก และการมีไว้เพื่อแบ่งปันให้เพื่อนบ้านหยิบยืม การแสดงการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยังสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ตำราพระมาลัย

กรวยหมากบูชาครู

(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐)

วัตถุประสงค์ในการสวด

๑. สวดกันเป็นประเพณี ที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ
๒. เป็นการสั่งสอนหลักธรรมะเพื่อให้ผู้ที่มาร่วมสวด และผู้ฟังการตระหนักถึงบาปบุญคุณโทษ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการสอนให้คนทำความดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ นรก สวรรค์
๓. มีความเชื่อกันว่าถ้าคนใดร่วมสวด และรวมฟังจะได้บุญ
๔. สวดเพื่อเป็นการอยู่เป็นเพื่อนศพ และเป็นเพื่อนญาติรวมถึงผู้ที่มาช่วยงานนั้นด้วย
๕. ใช้คลายความโศกเศร้าในงานศพ

การสวดคฤหัสถ์หรือการสวดพระมาลัย ฉบับบ้านนาตะกุด

การสวดจะมีกลุ่มคนที่เข้าไปเป็นลูกคู่บ้างต้นเสียงบ้าง สนุกทะเล้นเมื่อมีการทำเสียงโหยหวน สอดแทรกเข้าไป จึงทำให้ทักษะการจดจำมีมากขึ้น และเขาเหล่านั้นก็สวดได้ดี การสวดแต่ละครั้งจะมีผู้ร่วมสวดเกินกว่า ๔ คน

การสวดแบบฉบับบ้านนาตะกุดมี ๔-๕ ทำนอง กล่าวคือ ทำนองที่ ๑-๓ นักสวดจะนิยมสวดกันเพราะไม่ยากนัก ความซับซ้อนน้อย ทำนองที่ยากคือทำนองร้าย ต้นเสียงจะต้องดำเนินทำนองไปคนเดียวใช้ลูกคู่ช่วย คนที่สวดได้ก็มีน้อย ประการสำคัญคนที่สวดทำนองร้าย และทำนองอื่นได้นั้น เสียชีวิตไปเกือบหมด อย่างไรก็ตาม เมื่อสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ให้ความสำคัญที่จะพยายามฟื้นฟูการสวดขึ้นมาให้ได้ คุณตาเสมียน ตะกรุดราช กล่าวด้วยความยินดี (สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐)

คณะสวดคฤหัสถ์

บรรยากาศการสวดคฤหัสถ์หน้าหีบศพ

(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๐)

จากการที่เส้นทางคมนาคมและความเจริญยังเข้ามาไม่ถึงชุมชนนาตะกุด เสียงสวดพระมาลัย ยังคงอยู่ในความเรียบง่าย และวังเวงของชาวบ้าน เสียงสอดรับของลูกคู่และต้นเสียง ประกอบกับ

เสียงอื่นของผู้สวดที่สอดเข้ามาอย่างเยียบเย็นสร้างความวังเวง สะพรั่งกล้วให้กับชาวบ้าน
ผู้ร่วมงานและคนบ้านใกล้เคียงเป็นอย่างยิ่ง กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ในสมัยเป็นเด็กก็เช่นกัน ความที่
มหรสพความบันเทิงอื่นใดไม่มี ลูกเล็กเติกน้อยและผู้ให้ข้อมูลสมัยเด็กอายุ ๑๒ – ๑๓ ก็มักจะติดตาม
ผู้ปกครองมาบ้านศพเพื่อฟังสวดเสมอๆ กลิ่นอายของการสวดที่วังเวงบางครั้งก็ทำเอาเด็กๆ ต้องนอน
ค้ำที่บ้านงานศพเพราะกลับบ้านไม่ได้ ต้องนอนค้ำที่บ้านศพเพราะกลับบ้านไม่ได้ และด้วยเหตุที่
กลุ่มให้ข้อมูลเป็นผู้ที่อยากรู้อยากเห็นจึงเฝ้าแอบฟัง

บรรณานุกรม

ฉาย ตะกรุดเงิน. (๒๕๖๐). อายุ ๗๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๑/๑ หมู่ ๓ ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม.

แท่น เปียนสันเตียะ. (๒๕๖๐). อายุ ๘๖ ปี บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๘ ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม.

พ้อย ยงยุทธ. (๒๕๖๐). อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๓ ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม.

เสมียน ตะกรุดราช. (๒๕๖๐). อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๙๘/๑ หมู่ ๘ ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม.

เหียน ตะกรุดราช. (๒๕๖๐). อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ ๘ ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม.

ฮอ ตะกรุดราช. (๒๕๖๐). อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๒๑/๑ หมู่ ๘ ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม.

กระต่ายหมาก หรือเขียนหมาก : วิธีคนกินหมาก
บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

นางสาวกรชนก ทະบุตร
นิสิตภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

สมัยโบราณการกินหมากนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะคนในสมัยนั้นเชื่อว่าถ้าคนไหนมีฟันดำ ถือว่าเป็นคนสวย นอกจากนี้การเคี้ยวหมากยังทำให้เกิดความเพลิดเพลิน และยังทำให้ฟันแข็งแรงทนทานอีกด้วย (มล สีนสอน, ๒๕๖๐)

"เขียนหมาก" เป็นภาชนะสำหรับใส่หมากพลูของคุณย่า คุณยาย ที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดที่ปัจจุบันจะหาได้ยาก ส่วนใหญ่เด็ก ๆ จะไม่ค่อยรู้จัก "เขียนหมาก" นอกจากเด็กที่อาศัยอยู่ในชนบทที่ห่างไกล ที่ยังมีคุณย่า คุณยาย กินหมากกันให้เห็นอยู่ เขียนหมากถือเป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้ในการต้อนรับแขกประจำบ้านในสมัยก่อน ไม่ว่าแขกไปใครมาเยี่ยมเยียน เจ้าของบ้านก็จะยกเขียนหมากมาต้อนรับ กินหมากกินพลูกันไปคุยกันไป ช่วยสร้างให้บรรยากาศเป็นกันเอง ถือเป็นธรรมเนียมพื้นบ้านของไทยมาอย่างช้านาน

ชุดเขียนหมากทองเหลือง
(ถ่ายภาพโดย มนชยา คลายโศก เมื่อ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐)

ชาวบ้านจะมีคำเรียกเขียนหมากแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กระทายหมาก ภาคเหนือ ตอนบน และภาคอีสานเรียกขันหมาก ถ้าเป็นของใช้ในรั้วในวัง ราชาศัพท์ระดับพระมหากษัตริย์เรียก พานพระศรี ระดับราชวงศ์เรียก พานหมากสวย ลักษณะของเขียนหมาก จะทำมาจากไม้เนื้ออ่อน เป็นรูปวงซึ่งขุดและกลึงจากไม้ทั้งต้น พร้อมฝาปิด ซึ่งภายในจะมีสิ่งของอยู่ เช่น ตลับหมาก, ตลับยาเส้น, เต้าปูน, ซองพลู, เต้าปูนที่ใส่ปูนแดงไว้ ,หมากสดและหมากแห้ง ,กรรไกรหนีบหมากและตะบันหมาก นอกจากนั้นยังมีสิ่งของกระจุกกระจิกที่อยู่ในเขียนหมากอีกหลายอย่าง เช่น ขี้ผึ้ง, เข็มเย็บผ้า, ด้ายเย็บผ้า, ปุยฝ้าย, ยาถม, พิมเสน, การบูร, ยาหม่อง และเศษเงินเหรียญที่อยู่ในเขียนหมาก

ชุดเขียนหมากเงิน

(ถ่ายภาพโดย มนชยา คลายโคก เมื่อ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐)

เขียนหมากทำจากวัสดุหลายประเภท เช่น ไม้ ทองเหลือง เงิน พลาสติก เครื่องเงิน เป็นต้น ที่สามารถบ่งบอกถึงฐานะของเจ้าของได้แตกต่างกันไปตามฐานะ ส่วนกลุ่มชาวบ้านทั่วไป มักจะทำเขียนหมากด้วยไม้ธรรมดา ๆ หรืออาจหากล่อง ใบใหญ่ ๆ มาทำเขียนหมากใช้ในชีวิตประจำวัน

ความเชื่อเกี่ยวกับเขียนหมาก

คนโบราณจะห้ามไม่ให้เด็กมาเล่นเขียนหมาก เพราะเชื่อกันว่าถ้าเด็กมาเล่นเขียนหมากเด็กคนนั้นจะเป็นชาง

บรรณานุกรม

เผือก จันทรเสน. (๒๕๖๐). อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๓ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน.

พัน หมวกเทศน์. (๒๕๖๐). อายุ ๘๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ ๑๒ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน.

มล สีนสอน. (๒๕๖๐). อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๒ หมู่ ๕ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง
จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน.